

О. В. Гончаренко,
к. е. н. доцент, Дніпродзержинський державний технічний університет
Я. С. Білодід,
магістр, Дніпродзержинський державний технічний університет
О. В. Путій,
магістр, Дніпродзержинський державний технічний університет

ОСНОВИ КОМПЛЕКСНОГО УПРАВЛІННЯ БАНКІВСЬКИМИ ПОРТФЕЛЯМИ

Розглянуто окремі теоретичні та практичні питання комплексного управління активами і пасивами банку. Визначено основні цілі та складові елементи управління активами і пасивами банківської установи.

Some theoretical and practical items of complex management of bank assets and liabilities are considered. Main purposes and management components of bank assets and liabilities are determined.

Ключові слова: активи, кредити, банківські портфелі, кредитний портфель, проблемні активи, банківські ризики, оперативний менеджмент, стратегічне планування.

Key words: assets, loans, bank portfolios, loan portfolios, problem assets, banking risks, operational management, strategic planning.

ВСТУП

Розвиток та функціонування економіки будь-якої країни неможливе без наявності такої важливої ланки фінансово-кредитної сфери, як банківська система. Специфіка діяльності банків полягає в тому, що вони, на відміну від звичайних підприємств, оперують в основному залученими ресурсами, а тому на них лежить велика відповідальність за збереження довірених їм грошей.

Саме тому питання ефективного управління банківськими портфелями є достатньо актуальним в умовах нестабільності фінансових ринків. Найбільш актуальними залишаються питання стратегічного управління банківськими портфелями, зумовлені передусім процесами глобалізації фінансових ринків. Відповідно сьогодні все більше уваги банки починають приділяти питанням свого стратегічного розвитку, серед яких особливої уваги набуває комплексне управління портфелями активів і пасивів.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Дослідниками питань банківського розвитку та управління портфелями напрацьовано значний науково-теоретичний та методичний матеріал, запропоновано практичні рекомендації щодо розв'язання тих чи інших питань, вирішення прикладних завдань. Разом з тим, комплексні організації та методичні схеми управління активами і пасивами банку у вітчизняній практиці можна віднести до переліку маловивчених. Теоретичні та практичні аспекти управління

банківськими портфелями постійно вивчаються вітчизняними вченими. Значний внесок у дослідження цих проблем зробили українські вчені М. Алексеєнко, З. Васильченко, О. Дзюблюк, І. Івасів, А. Кириченко, Т. Майорова, А. Мороз, М. Мирун, Л. Примостка, К. Раєвський, М. Савлук, Н. Шульга; а також зарубіжні — А. Ачкасов, І. Бланк, Г. Іванов, О. Лаврушин, Ю. Масленченков, Г. Панова, В. Усоскін, В. Черкасов; Е. Долан, Т. Кох, Г. Марковіц, Д. Нотон, П. Роуз, Дж. Сінкі, Дж. Тобін, Дж. Трейнор, У. Шарп.

Аналіз опублікованих праць [2; 4; 5; 6] з досліджуваної проблематики дає підстави стверджувати про недостатнє наукове розкриття окремих питань, а саме: теоретичних, методологічних і прикладних основ створення ефективної системи управління портфелями активів і пасивів банку, використання методів ефективного управління банком, впливу банківських ризиків на стійкість банківських установ. З цих міркувань розробка теоретико-методологічних і прикладних положень формування інструментів, стратегій та підходів ефективного управління банківськими портфелями є необхідною, що відповідним чином зумовило мету та зміст статті.

ПОСТАНОВКА ЗАДАЧІ

Мета дослідження полягає у розробці теоретико-методологічних і прикладних положень формування інструментів, стратегій та підходів ефективного управління банківськими портфелями, теоретичних та практичних основ

формування системи комплексного управління активами і пасивами банку.

РЕЗУЛЬТАТИ

Фінансовий стан українських банків є достатньо нестійким, особливо в умовах подолання наслідків світової фінансової кризи. Основними факторами де-стабілізуючого характеру залишаються незадовільний стан виробництва, неповернення кредитів, наданих підприємствам реального сектора економіки, а також незадовільна якість управління банками. У цілому в Україні питома вага прострочених позичок у загальному обсязі щорічно становила, як правило, 8%, а в останні два роки — більше 20% [7]. Сучасна економічна ситуація кардинально відрізняється від тієї, в якій працювала банківська система ще 2 роки тому. Якщо раніше основна конкурентна боротьба між банками точилася через збільшення долі кредитного портфеля банку в загальному кредитно-інвестиційному портфелі банківської системи України, то в сьогоденні банки намагаються позиціонувати себе як стабільні інститути для отримання можливостей залучити максимальну кількість тимчасово вільних коштів у суб'єктів господарювання та населення і, відповідно, підвищення рівня ліквідності.

Зростання складності фінансових ринків висуває вищі вимоги до управління активами і пасивами. Інвестори та менеджери банку повинні оцінювати багато факторів, серед яких ризик зміни процентних ставок, ризик деривативів, складні інвестиційні інструменти, ліквідність тощо.

Система управління активами і пасивами банку передбачає як теоретичну основу, так і практичні засоби і методи управління, які можуть бути використані у діяльності кожного конкретного банку. На найвищому рівні управління активами і пасивами — взаємозв'язок створення вартості компанії для акціонерів і управління ризиками із визначенням рентабельності, трансфертним ціноутворенням, законодавчими обмеженнями, вартістю кредиту, управлінням процентним ризиком і ліквідністю. На операційному рівні ця система гарантує узгоджену діяльність усіх підрозділів, спрямовану на досягнення загальної мети. Реалізація даної системи передбачає використання нових концепцій управління на всіх рівнях, а також упровадження нових технологій оцінювання і зіставлення звітів за діяльністю банку і ризиками.

Комплексне управління активами і пасивами передбачає узгоджені правила, які використовуються на всіх рівнях банку, для формування благополуччя акціонерів і управління ризиками. Об'єктом управління активами і пасивами банку є фінансові потоки, відображені в динамічному банківському балансі. Тому найважливішими складовими комплексного управління активами і пасивами банку є: формування оптимальної структури балансу банку з метою отримання максимальної дохідності; контроль за достатністю власного капіталу банку; визначення політики банку у сфері управління ліквідністю; ризик-менеджмент.

Процес управління активами і пасивами спрямований на залучення максимально допустимого обсягу ресурсів (як власних, так і залучених) і їх розміщення в максимально дохідні активи, що мають заданий рівень ліквідності і обмежений ризик. При цьому керівництво банку повинно максимізувати поточну вартість активів і оптимізувати кінцеві фінансові результати. Для цього важливо враховувати такі фінансові потоки, що впливають на звітну ефективність діяльності банку: одержання процентних доходів за всіма видами виданих кредитів і купонних цінних паперів, а також дивідендів за акціями і дисконту за векселями; зміну ринкової вартості портфеля цінних паперів; виплату процентів за залученими ресурсами всіх видів; чистий приплив (відплив) нових ресурсів (власних і залучених); зміну вартості активів,

зумовлену необхідністю їх позапланової реалізації для виконання поточних зобов'язань чи переказу грошових коштів в інші види вкладень.

Якісне управління власним капіталом — один із найважливіших факторів надійної та прибуткової діяльності банківської установи. Головна мета процесу управління банківським капіталом полягає в залученні та підтримці достатнього обсягу капіталу для розширення діяльності і створення захисту від ризиків, а також прогнозуванні його величини з урахуванням зростання обсягу балансових і позабалансових операцій, величини ризиків, що бере на себе банк, дотримання встановлених нормативними актами пропорцій між різними елементами капіталу з метою досягнення визначених банком параметрів. Менеджери банку при розробці стратегії управління ліквідністю банку повинні завчасно передбачити можливі ситуації розвитку зовнішнього середовища і виробити жорсткі критерії створення резервів ліквідності та їх окремих складових. Крім цього, стратегія управління ліквідністю має передбачати свідому трансформацію активів, пасивів і їх основних співвідношень у бік формування стабільнішої структури банківських операцій.

Важливим елементом системи комплексного управління активами і пасивами банку є ризик-менеджмент. Сучасна методологія ризик-менеджменту використовує стандартизовану оцінку різних ризиків для того, щоб оцінити загальну вартість ризиків, під які підпадає банківська діяльність. Відповідно із запланованим рейтингом за допомогою комп'ютерної імітації виводяться необхідні вимоги до капіталу. На думку європейських спеціалістів, застосування орієнтованих на ризик/дохідність контрольних систем є кращим способом проведення повного аналізу ризиків. При комплексному управлінні активами і пасивами окремі операції оцінюються в термінах "ризик-дохідності" максимально повно, тому що витрати та доходи можуть відноситься як до пасивної, так і до активної частини балансу [4].

Сучасний інструментарій дослідження банківських портфельів досить різноманітний, до новітніх ефективних підходів можна віднести:

- VAR-технологій, які, на відміну від традиційного застосування для оцінки валютних ризиків, запропоновано використовувати для оцінювання портфельних ризиків;
- організаційно-структурна модель управління ліквідністю портфельів;
- методи трансфертного ціноутворення, які дозволяють сформувати раціональну структуру портфеля з погляду співвідношення "доходи — витрати";
- стратегічне, оперативне та фінансове планування портфеля активів і пасивів банку.

У світовій практиці найпоширенішим підходом до оцінки ризиків є використання VAR-технологій (Value-at-Risk), сутність якого полягає в статистичній оцінці максимальних втрат заданого портфеля протягом визначеного проміжку часу за заданого рівня значимості. Однією з найважливіших переваг VAR є те, що, на відміну від інших методів оцінки ризиків (аналізу сценаріїв або стрес-тестування), цей підхід дозволяє поставити у відповідність певному значенню ймовірності збитків конкретну грошову суму. Ймовірність і сума втрат, яка з нею кореспондується, не пов'язані з жодною конкретною подією, проте охоплюють усі події, які можуть спричинити такі збитки.

Застосування цього наукового методу до основного виду активних операцій банку — кредитних — дозволяє врахувати одну із найважливіших характеристик позички — допустимий строк її надання, точніше: визначити раціональний ліміт кредитування, а також обчислити ймовірність та обсяг можливих втрат за певний проміжок часу. Таким чином, застосування VAR-технологій до кредитного ризику має низку переваг перед іншими методами. Модель обчис-

лення ліміту кредитування за допомогою VAR-технологій та з урахуванням часової структури ліміту максимально сприятиме ефективному використанню банком свого кредитного потенціалу, значному зменшенню збитків у разі неповернення позичок, а отже, мінімізації кредитного ризику банку.

Комплексний підхід до управління ліквідністю банку може здійснюватись на основі розробленої організаційно-структурної моделі управління активами і пасивами. Її застосування дозволяє досягти ліквідного стану банку і підвищити достовірність управлінських рішень щодо ліквідної позиції банку. Процес управління ліквідністю портфеля банку вважаємо доцільним поділити на такі етапи: 1) збір інформації для складання прогнозу ліквідності та її дослідження; 2) вибір методів коригування ліквідності, виходячи з поточного стану, прогнозу і цілей банку. Ці методи поділено на короткострокові: зменшення високоліквідних активів; перетворення негрошових високоліквідних активів у гроші; збільшення нестійких пасивів; та довгострокові: реалізація низьколіквідних активів; збільшення стійких пасивів; скорочення нестійких пасивів; збільшення прибутку; 3) аналіз конкретних можливих ситуацій із ліквідністю.

Удосконалення інструментарію управління фінансовими потоками банку можливе на базі методів трансфертного ціноутворення, що дає можливість підвищити ефективність управління портфелями банків. Цей підхід базується на розрахунку трансфертних цін на банківські ресурси та спрямований на ліквідацію диспропорцій в обсягах залучення і розміщення коштів (з погляду строковості та валютної структури) як окремих підрозділів, так і всієї системи банку. Важливе практичне значення має коректність вибору методу трансфертного ціноутворення, оскільки від цього залежить реалізація фінансових цілей, які узгоджуються із стратегічними цілями банку. До основних методів розрахунку трансфертних цін у банку відносять: метод реальної (або середньої) вартості ресурсів або загального пулу (має три модифікації: середньої вартості всіх фондів, середньої вартості фондів, за якими нараховуються проценти, і середньої вартості фондів із плаваючою процентною ставкою); метод джерел поділу коштів; метод маржинальної (ринкової) вартості.

Важливу роль в управлінні портфелями банків відіграє стратегічне, оперативне та фінансове планування. З метою реалізації портфельного підходу необхідно розширити перелік планових показників, які включають не тільки індикатори прибутковості, але й оціночні показники ризиків та ефективності як співвідношення прибутків та ризиків. Організація процесу планування включає відповідальність за розроблення завдань банку, передавання основних умов і вимог плану у структурні підрозділи, оцінку реалістичності планів, розроблення прогнозів балансових звітів і доходів та координацію планування. Організація процесу планування покладена на фінансових директорів або на відділ планування, який створюється спеціально з цієї метою [3].

Концепція інтегрованого управління активами і пасивами є досить актуальною для сучасної вітчизняної банківської системи. Комерційні банки значну увагу приділяють проблемі ліквідності як короткостроковій меті, ігноруючи при цьому інші стратегічні більш важливі цілі. Банківські кризи, які відбулись в останній час на розвинених фінансових ринках, показали, що більшість проблем викликані недостатнім ефективним управлінням основними банківськими ризиками. Зокрема, кредитний ризик, особливо в частині кредитування у сфері нерухомості, залишається основною причиною банківських криз.

Про необхідність запровадження комплексного управління активами і пасивами у діяльність вітчизняних банків

свідчить і той факт, що в останні роки значно зросли цінові ризики і пошук методів управління ними став невідкладним завданням. До того ж прибутковість активів (ROA) у банківській системі знизилася з 8,83% на 1.01.1998 р. до -1,45% на 1.01.2011р. [7]. Також актуальними для українських банків у сучасних умовах є використання у сфері збалансованого управління активами і пасивами методів, прийомів та інструментів комплексного управління його ресурсами в системі центрів прибутку і затрат. Вищенаведені аспекти свідчать про важливість використання комерційними банками ґрунтовної теоретичної бази методів управління і підходів до проблем рентабельності й ризику, з якими зіштовхуються банки на будь-якому ринку.

ВИСНОВКИ

З огляду на вищевикладене, можна зробити наступні висновки і пропозиції.

По-перше, важливою складовою успіху будь-якого банку є система комплексного управління активами і пасивами. Упровадження якісної системи правил з управління активами і пасивами дуже актуальне для вітчизняних банків у сучасних умовах. Потреба в управлінні активами і пасивами зростатиме швидкими темпами відповідно до зростання ринків капіталів, прогресу в теорії і технології аналізу ризиків.

По-друге, на найвищому рівні управління активами і пасивами є взаємозв'язок створення вартості компанії для акціонерів і управління ризиками із визначенням рентабельності, трансфертним ціноутворенням, законодавчими обмеженнями, вартістю кредиту, управлінням процентним ризиком і ліквідністю. На операційному рівні ця система гарантує узгоджену діяльність усіх підрозділів, спрямовану на досягнення загальної мети.

По-третє, комплексне управління активами і пасивами банку передбачає реалізацію таких основних цілей, як: підвищення вартості банку для його акціонерів; покращення фінансових потоків банку і, як наслідок, одержання більш високого рейтингу; підтримка достатнього рівня капіталу, прибутковості та ліквідності, управління ризиками.

По-четверте, найважливішими складовими комплексного управління активами і пасивами банку є: управління активами, зобов'язаннями і власним капіталом; управління ліквідністю, дохідністю та ризик-менеджмент.

По-п'яте, українським банкам при комплексному управлінні активами і пасивами необхідно дотримуватись таких принципів: дотримання вимог регулюючих органів, мінімізації обов'язкових резервів, ліквідності, мінімізації витрат, прибутковості, мінімізації ризиків.

Література:

1. Примостка Л.О. Фінансовий менеджмент банку. — К.: КНЕУ, 2004. — 280 с.
2. Сало І.В., Криклій О.А. Фінансовий менеджмент банку. — Суми: ВТД "Університетська книга", 2007. — 314 с.
3. Ларионова І.В. Управление активами и пассивами в коммерческом банке. — М.: Издательство "Консалтбанк-ир", 2007. — 272 с.
4. Примостка Л.О. Управление банківськими ризиками: навч. посіб. — К.: КНЕУ, 2007. — 600 с.
5. Чуб О. Вплив іноземного капіталу на ефективність банківської системи України // Вісник НБУ. — 2009. — № 4. — С. 56—61.
6. Шиян Д. Банківське кредитування та економічна динаміка ризику // Банківська справа. — 2009. — № 1. — С. 24—38.
7. Підсумки діяльності банків України станом на 01.01.2011 рік: www.bank.gov.ua
Стаття надійшла до редакції 26.05.2011 р.